

HISTORIA SZYBU WYDOBYWCZEGO W GRODŹCU OD POCZĄTKU ISTNIENIA DO 1945 ROKU

Karolina RYBICKA

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, ul. Pomorska 2, 50-215 Wrocław
Uniwersytet Wrocławski, Instytut Historyczny, Zakład Historii Śląska,
ul. Szewska 49, 50-139 Wrocław, karorybicka@vp.pl

*historia górnictwa, rudy miedzi,
Grodziec, Dolny Śląsk*

Artykuł przedstawia historię szybu wydobywczego w Grodźcu koło Bolesławca od lat 30. XX wieku do zakończenia II wojny światowej. Na terenie tym przeprowadzono prace badawcze, które miały na celu określenie zasobności złoża miedzionośnego. Dały one pozytywne rezultaty, więc podjęto decyzję o budowie szybu wydobywczego. Kwerenda archiwalna oraz biblioteczna pozwoliła na odtworzenie jego historii, od momentu rozpoczęcia aktywności poszukiwawczej złoża miedzi, przez budowę szybu wydobywczego, po jej wstrzymanie w pierwszych miesiącach 1945 roku.

Rejon Śląska w przedwojennych Niemczech należał do obszarów niewątpliwie silnie uprzemysłowionych, ale w pierwszej połowie XX. wieku jego rozwój gospodarczy znacznie spowolnił, co przynajmniej w części stanowiło pochodną położenia na wschodnich kresach państwa niemieckiego. Pod względem skali i tempa technologicznej modernizacji, śląskie zakłady coraz wyraźniej ustępowały zachodnio- i środkowoniemieckim przedsiębiorstwom (Goliński i in., 2009). Ale nie wszystkie, niewątpliwie na tle innych wyróżniał się jeden z nich – działający na Śląsku od czasu dziewiętnastowiecznej industrializacji koncern Bergwerks-Gesellschaft Georg von Giesches Erben Berlin – Wrocław, którego początki sięgają XVIII wieku. Właśnie na zlecenie tej spółki, firma Berg- und Hütten-Aktiengesellschaft, w latach trzydziestych XX. wieku podjęła się inwestycji w sektorze górnictwa miedzi w rejonie Złotoryi, Leszczyny, Bolesławca, Lubichowa oraz Grodźca (Treue, 1964). Niezaprzeczalnie na taki stan rzeczy przełożyły się wielowiekowe tradycje górnicze tych rejonów. Duży wpływ na ponowne zainteresowanie się starymi złożami miało również rozwój technologiczny, ponieważ dzięki zastosowaniu nowych maszyn stało się możliwe wydobywanie rudy miedzi nawet z mniej zasobnego złoża (Dzie-

koński, 1965). Znacznym udogodnieniem było wprowadzenie do powszechnego użytku metody flotacji, która pozwalała zwiększyć kilkukrotnie procentową zawartość miedzi w produkcie końcowym. Przepuszczalnie ze względu na wyznaczenie nowych celów gospodarczych, w obliczu zbliżającej się wojny, podjęto decyzję o gromadzeniu strategicznych surowców. Do ich grupy zaliczono również miedź ze względu na jej wszechstronne zastosowanie (Konstantynowicz, 1974).

Wszelkie prace rozpoznawcze poprzedzono w 1936 roku opracowaniem projektu około 50 otworów wiertniczych z czego w latach 1937–1938 na obszarze niecki Grodzieckiej odwiercono 40 (Plan wierceń..., sygn. 31). Przeprowadzone badania miały na celu określenie zasobności złoża miedzionośnego (Kaczmarek & Rożek, 2008). Niemieccy geolodzy na podstawie zebranych danych wykazali, że złożo rudy miedzi na obszarze Niecki Grodzieckiej obejmuje swym zasięgiem 14 km² (Plany wierceń..., sygn. 7) i sięga około 1 km w głąb ziemi (Profile otworów..., sygn. 24). Według zachowanej niemieckiej dokumentacji archiwalnej bardzo dobre rezultaty dał odwiert nr 5 – Grodziec. Analiza próbek pobranych z margla miedzionośnego, opatrzona datą 27.12.1937 roku, wykazała następujący skład: miedź 2,23%, żelazo 1,78%, tlenek wapnia 32,0%, tlenek magnezu 3,10%, tlenek glinu 8,35%, tlenek krzemu 20,68%, siarka 0,88% i arsen 0,005% (Profile otworów..., sygn. 17). W związku z wykazaniem przez materiał dobrych wyników w styczniu 1938 roku zdecydowano się na pobranie kolejnej partii substancji z otworu nr 5 zlokalizowanego w Grodźcu (Profile otworów..., sygn. 16). Głównym zadaniem było potwierdzenie słuszności wykonania głębszego odwiertu w tym miejscu oraz przeprowadzenie dokładnej analizy warstw w samym otworze (Kłós, 1965). Na podstawie zachowanej niemieckiej dokumentacji z 1938 roku, została sporządzona poniższa tabela (tab. 1), w której przedstawiono poziomy zalegania poszczególnych wydzielań.

Z zestawienia tego można wywnioskować, że margiel miedzionośny w otworze wiertniczym nr 5 występuje od poziomu 304,1 m do 305,4 m (Profile otworów..., sygn. 18). Z uwagi na stosunkowo umiarkowane wahania mineralizacji złoża, można je zaliczyć do drugiej grupy zmienności złóż, dla której charakterystyczna jest zawartość miedzi na poziomie powyżej 0,5% (Eisentraut, 1939). Bez wątplenia duży wpływ na taki stan pokładu rudy miedzi rejonu Grodźca miały warunki tektoniczne (Paździora, 1995).

Ponieważ nie zachowała się żadna dokumentacja opisująca przebieg prac budowlanych prowadzonych przy szybie wydobywczym nr 5, nie można dokładnie określić czasu, w jakim były prowadzone. Przepuszczalnie rozpoczęły się jeszcze w końcu lat trzydziestych XX. wieku (Choma–Moryl & Moryl, 2007). Może za tym przemawiać fakt prowadzenia przez firmę Berg– und Hütten– Aktiengesellschaft w rejonie Wilkowa budowy kopalni rudy miedzi na zlecenie tego samego koncernu: Bergwerks–Gesellschaft Georg von Giesches Erben Berlin–Wrocław (Gerhardt, 1963). Można domniemywać, że cały proces tworzenia nowego szybu był nadzorowany przez niemieckich inżynierów, ale nie ma pewności, co do tego, kto wykonywał najcięższe prace. Za drażnienie podziemnego korytarza, czy usuwanie wykutej ze ścian skały, hipotetycznie mogli być odpowiedzialni mężczyźni osadzeni w obozach

Tab. 1. Profil geologiczny odwiertu nr 5 – Groźciec (Profile otworów..., sygn. 17)
 Tab.1. Geol. Profile of borehole number 5 – Groźciec (Profile otworów..., sygn. 17)

Material/Material	Poziom zalegania/ Depth
Warstwa gleby / Soil layer	0–0,3 m
Brunatno-żółta glina zwałowa ze żwirem / Brown-yellow boulder clay with gravel	0,3–11,3 m
Biały piasek kaolinowy / White kaolin sand	11,3–16,1 m
Bładoczerwony piaskowiec / Pale red sandstone	16,1–210,0 m
Ciemnoczerwona glina z okruchami skały dolomitu / Dark red clay with crumbs of dolomite rock	210,0–240,0 m
Szara glina z gipsem i septarianem / Gray clay with gypsum and septarian	240,0–249,0 m
Na ogół czerwona glina, ale miejscami sardonit / Generally red clay, but in places sardonite	249,0–272,5 m
Żółtawy i rudawo-szary kamień wapienny / Yellowish and reddish-gray limestone	272,5–290,0 m
Margiel wapienny ze śladami żółto-czerwonego sfalerytu / Limestone marl with yellow-red zinc blende traces	290,0–294 m
Ślady galeny / Galena traces	294–303,6 m
Ślady chalkopiryty / Chalkopyrite traces	303,6–304,0 m
Ślady barwnego chalkopiryty / Traces of colorful chalcopyrite	304–304,1 m
Chalkozyn / Chalcocite	304,1–304,75 m
Chalkozyn z czerwonymi plamami / Chalcocite with red spots	304,75–305,04 m
Żółto-szary, zielono-szary margiel wapnia z czerwonymi plamami / Yellow-gray, green-gray calcium marl with red spots	305,04–308,1 m
Początek żółtoszarego, miejscami czerwonego piaskowca / Beginning of yellow-gray, red sandstone	308,1–309,55 m

pracy przymusowej, zlokalizowanych w pobliskim Bolesławcu (Cybulski, 1987). Nie wiadomo również ile osób pracowało przy tej inwestycji, ich dokładna liczba nie jest możliwa do ustalenia ze względu na brak zachowania takiej dokumentacji.

Jest pewne, że przedsięwzięcie nie zostało ukończone przed 1945 rokiem, a wszelkie prace zostały przerwane przez zbliżający się front. W obliczu wojennej klęski, Niemcy porzucili budowę szybu i wycofali się w głąb kraju. Możliwe, że gdyby nie cyklicznie zalewanie przez wody gruntowe podziemnego korytarza oraz wybuch II wojny światowej (Batura i in., 1997), to w tym miejscu miałyby szansę powstać kopalnia rud miedzi wraz z osiedlem robotniczym (Niecka Grodziecka..., sygn. 15). Bardzo podobne założenie zostało zrealizowane w Wilkowie koło Złotoryi. Nowo powstały ośrodek górniczy w relatywnie krótkim czasie rozpoczął eksploatację złoża rudy miedzi, uzyskując dobry wynik wydobywania (Piątek

& Piątek, 2000). Jak wynika z zachowanej szcztąkowej dokumentacji niemieckiej, potencjał szybu wydobywczego z Grodzca został dobrze oszacowany jeszcze przed wojną. Po zakończeniu II wojny światowej przyłączono do Polski ziemie zachodnie, na których znajdowały się rejonny zasobne w rudę miedzi. Dzięki temu stało się możliwe zbudowanie w dosyć krótkim czasie polskiego Zagłębia Miedziowego. Nawiększym problemem obszaru Niecki Grodzieckiej były wody gruntowe, które cyklicznie podtapiały wydrążone jeszcze przez Niemców korytarze. Aby stało się możliwe doprowadzenie do odbudowy zatopionych szybów i niedokończonej kopalnianej infrastruktury należało usunąć ową uporczywą trudność. Po wyeliminowaniu wszelkich przeszkód, szyb wydobywczy w Grodźcu stał się trzecim co do wielkości obszarem eksploatacyjnym kopalni „Konrad” w Iwinach w powojennej Polsce (Dziekoński, 1972).

Literatura

- CHOMA-MORYL K., MORYL J., 2007. *Historia odkrycia złóż miedzi w regionie*. [W:] Dąbrowski S. (red.) KGHM Polska Miedź S.A. Geneza i współczesność. Materiały z konferencji naukowej 6 grudnia 2006 r., Seria Wyd. Państw. Wyższej Szkoły Zawod. im. Witelona w Legnicy: 42–49.
- CYBULSKI B., 1987. *Obozy podporządkowane KL Gross–Rosen. Stan badań*. Wyd. Państwowe Muzeum Gross–Rosen. Rogoźnica.
- DZIEKOŃSKI T., 1965. *Dawne górnictwo i hutnictwo miedzi na ziemiach polskich*. [W:] Gumiński T., Heck R. (red.) Szkice Legnickie II. Wyd. Tow. Przyjaciół Nauki w Legnicy. Wrocław.
- DZIEKOŃSKI T., 1972. *Wydobywanie i metalurgia kruszców na Dolnym Śląsku od XIII do połowy XX wieku*. Zakł. Nar. im. Ossolińskich. Wrocław.
- GERHARDT W., 1963. *Der Kupferbergbau in Schlesien. Zur Geschichte des Erzbergbaus. Jahrb. der Schlesischen Friedrich–Wilhelms–Universität zu Breslau*, VIII. Breslau.
- KACZMAREK W., ROŻEK R., 2008. *Historia poszukiwań i rozpoznania złóż rud miedzi w „Starym Zagłębiu Miedziowym”*. [W:] Zagożdżon P., Madziarz M. (red.) *Dzieje górnictwa – element europejskiego dziedzictwa kultury*. Ofic. Wyd. Polit. Wr.: 101–112.
- KŁOS T., 1965. *Górnictwo miedzi w Polsce Ludowej do odkrycia Nowego Zagłębia Miedziowego*. [W:] Gumiński T., Heck R. (red.) Szkice Legnickie II. Wyd. Tow. Przyjaciół Nauki w Legnicy. Wrocław.
- KONSTANTYNOWICZ E., 1974. *Geologia złożowa. Złóża rud, cz. 1*. Wyd. Polit. Wr. Wrocław.
- BATURA J., DĄBSKI J., KIJEWSKI P., MARKOWSKI J., 1997. *Kronika Polskiej Miedzi*. Wyd. Centrum Bad.–Proj. Miedzi Cuprum Sp. z o.o. we Wrocławiu. Wrocław.
- PAŹDZIORA J., 1995. *Polskie Zagłębie Miedziowe*. Tow. Miłośników Bolesławca. Bolesławiec.
- PIĄTEK E., PIĄTEK Z., 2000. *Zarys dziejów zakładu górniczego Lena w Wilkowie. Eksploatacja złóż rudy miedzi, wzbogacenie urobku, gospodarka odpadami*. Maszynopis w zbiorach Centrum Edukacji Ekologicznej i Krajoznawstwa Salamandra w Myśliborzu.
- TREUE W., 1964. *Georg von Giesche’s Erben 1704–1964*. Wyd. Hamburg, Selbstverlag. Hamburg.
- GOLIŃSKI M., HARC L., KAMIŃSKI Ł., KULAK T., MAROŃ J., MROZOWICZ W., NOWOSIELKSA – SOBEL J., ROSIK S., RUCHNIEWICZ M., SOBEL G., TYSZKIEWICZ J., WISZEWSKI P., WÓJCIK L. M., WRZESIŃSKI W., 2009. *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*. Wyd. Uniw. Wroc. Wrocław.

**Materiały Archiwum Państwowego we Wrocławiu
Oddział w Bolesławcu, Zakłady Górnicze „Konrad” w Iwinach**

Plany wierceń wykonanych przez Niemców. Dokumentacja niemiecka, sygn. 7: 1.

Niecka Grodziecka – opracowania górnicze. Dokumentacja niemiecka, sygn. 15: 15.

Profile otworów wiertniczych. Dokumentacja niemiecka, sygn. 16: 65.

Profile otworów wiertniczych. Dokumentacja niemiecka, sygn. 17: 64–67.

Profile otworów wiertniczych. Dokumentacja niemiecka, sygn. 18: 5.

Profile otworów wiertniczych. Dokumentacja niemiecka, sygn. 24: 45.

Plan wierceń w Niecce Grodzieckiej w skali 1:25000. Teren badań geologicznych pod względem procentowej zawartości miedz. Dokumentacja niemiecka, sygn. 31: 1.

**THE HISTORY OF THE MINING SHAFT IN GRODZIEC
FROM ITS ESTABLISHMENT TO 1945**

*history of mining, copper ore,
Grodziec, Lower Silesia*

The article presents the history of mining shaft in Grodziec, near Bolesławiec from the 30s of the twentieth century to the end of World War II. Research work conducted in this area was to determine the wealth of the copper deposit. The results of the research were positive, so the decision was made to build an extraction shaft. The resources in the archives and the library allowed for recreating the history of the mining shaft in Grodziec from the commencement of search for copper deposits, through the construction of the extraction shaft and its suspension in the first months of 1945.